

ARKEOLOGISK FÖRUNDERSÖKNING

MARKARYD
RAÄ 65, 66
OCH 67

Småland
Kronobergs län
Markaryds kommun
Markaryds socken
Brånhult 1:5

Susanne Pettersson
Magnus von der Luft

SMÅLANDS MUSEUM
RAPPORT 2003:32

© 2003 SMÅLANDS MUSEUM
VÄXJÖ 2003
ISSN1403-2902
PRODUKTION OCH DISTRIBUTION:
Smålands museum, Box 102, 351 04 Växjö
ALLMÄNT KARTMATERIAL: Medgivande 507-98-29

INNEHÅLL

INLEDNING	2
TOPOGRAFI OCH KULTURLANDSKAP	3
FORNLÄMNINGSMILJÖ OCH KUNSKAPSLÄGE	4
BAKGRUND OCH SYFTE	4
METOD OCH RESULTAT	6
Boplatsen i nordöst	7
Tjärdalar eller bebyggelse lämningar	7
Fossil åkermark, eventuella stensättningar och andra konstruktioner	7
Anläggningar och fynd	8
VEDART OCH C ¹⁴ DATERINGAR	9
SAMMANFATTANDE RESULTAT	10
KUNSKAPSPOTENTIAL	11
TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	13
REFERENSER	14
BILAGOR	

INLEDNING

Smålands museum har inför utbyggnaden av väg E4 förbi Markaryd, på uppdrag av Vägverket, Region Sydöst, genomfört en förundersökning vid Brånhult 1:5, RAÄ 65, 66 och 67 i Markaryds socken. Förundersökningen har föregåtts av flera utredningar och redan 1993 utfördes en kulturhistorisk och översiktlig arkeologisk utredning, där nuvarande undersökningsobjekt fick beteckningen E4 område 7 (Wallin 1993, Hansson & Svensgård 1994). Inför planeringen av de arkeologiska undersökningarna 2002-2003, upprättades ett övergripande vetenskapligt program och specificerade undersökningsplaner (Hansson, Persson & Åstrand 2002). Förundersökningen av E4 7 genomfördes med vissa avbrott under perioden 15/10-6/11 2002. Utifrån utredningen etapp 2b (Johansson 1996) har tre fornlämningar registrerats inom området, RAÄ 65 stensättning?, RAÄ 66 två tjärdalar? och RAÄ 67, fyndplats och eventuell boplat. I den aktuella undersökningsplanen redovisas även att det finns fossil åkermark och att registrerade tjärdalarna i stället skulle kunna vara bebyggelse lämningar (Hansson, Persson & Åstrand 2002). Resultatet

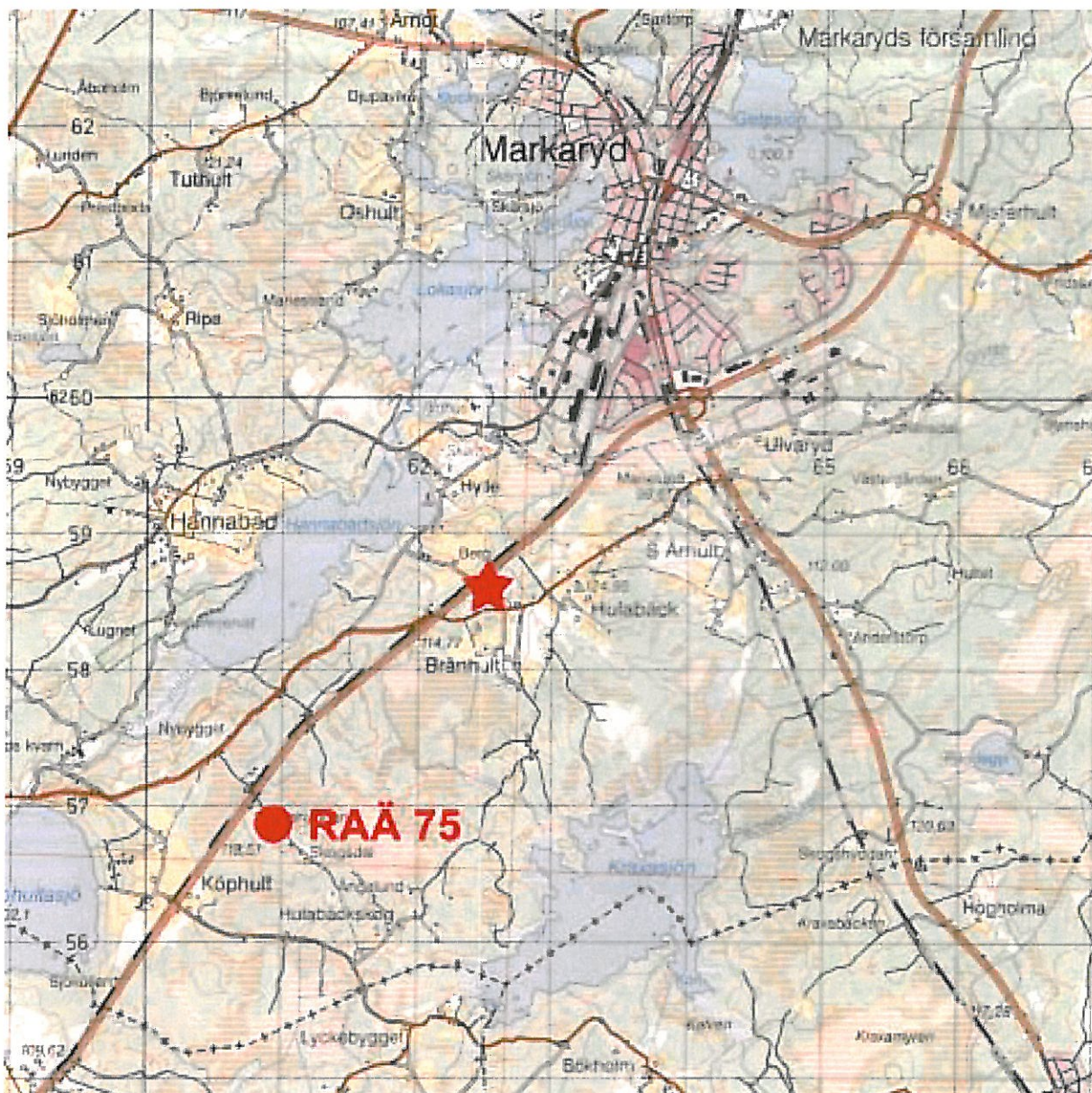

Fig. 1. Utdrag från topografiska kartan 4D SV Markaryd med undersökningsområdet och RAÄ 75 markerade. Skala 1:50 000.

från förundersökningen ska ligga till grund för vidare hantering av ärendet i enlighet med Länsstyrelsens beslut (Dnr 220-4192-01).

TOPOGRAFI OCH KULTURLANDSKAP

Markaryds kommun utgör den sydligaste delen av Sunnerbo härad i Finnveden. Kommunen är belägen på det sydsvenska högländets sydvästra del med nivåer på 100-150 meter över havet. Landskapet är småbrutet, men tämligen flackt och domineras av ett skogslandskap med många mossar, myrar och sjöar. Kring bebyggelsen öppnar sig landskapet och övergår i ett småskaligt odlingslandskap. Jordarten domineras av sandiga moräner med inslag av isälvsavlagringar.

Fig. 2. Utdrag från Ekonomiska kartan 4D1c, Hulabäck med undersökningsområdet markerat. Skala 1:10 000

Det aktuella undersökningsområdet är beläget sydöst om E4:an, ca 2 km sydväst om Markaryds tätort (Fig. 1). Platsen består av ett småkuperat sandigt moränområde som övergår i en flack yta med våtmarkskaraktär i nordöst, och ett höjdläge med sentida bebyggelse lämningar utanför förundersökning i sydväst. Området begränsas delvis av tomtmark i sydväst och resterande delar har intill nyligen bestått av granskog.

FORN LÄMNINGSMILJÖ OCH KUNSKAPSLÄGE

Kunskapen kring södra Sunnerbo härads äldsta historia är, i likhet med många andra områden utanför kärnbygderna, dåligt belyst utifrån antalet synliga fornlämningar. I samband med revideringen av fornminnesinventeringen 1999 ökade denna kunskap något, men även efter revideringen framstår området som tämligen fattigt på förhistoriska gravar. I Markaryds socken finns det bara tre kända lokaler med gravar, ett litet gravfält (RAÄ 1), en gravgrupp (RAÄ 2) och en treudd (RAÄ 233). Dessutom finns det uppgifter om en försvunnen hällkista (RAÄ 38). Fornlämningsskildern domineras i stället av lämningar i form av stenåldersboplatser, fossil åkermark och lämningar efter utmarksbruk (37 registrerade lokaler med järnslag och 18 tjärdalar). Området kring Markaryd har utifrån den beskrivna fornlämningsskildern och befintliga ortnamnsändelser tolkats som ett marginalområde, huvudsakligen koloniserat under medeltiden.

Kunskapsläget kring den fossila åkermarken i södra Sverige har förändrats på ett övergripande sätt under de sista tio åren, bland annat genom flera undersökningar i Kronobergs län. Undersökningar av agrara lämningar har bedrivits i olika delar av länet, bland annat inför E4:ans utbyggnad vid Hamneda (Skoglund 1997, Lagerås 2000). Gemensamt för dessa undersökningar är att de har genomförts i röjningsröseområden med, eller i nära anslutning till, förhistoriska gravar i de centrala delarna av Sunnerbo och Varend. Situationen i Markarydsområdet, där den fossila åkermarken saknar kopplingar till förhistoriska gravar, sätter in odlingslandskapet i ett annat sammanhang och det skapar i sin tur nya frågeställningar. Det historiska kartmaterialet visar att det har varit vanligt med bandparceller i den södra delen av Sunnerbo härad. Denna form av odlingsystem har mycket liten utsträckning varit föremål för några arkeologiska undersökningar i regionen. Förutom ett par kulturgeografiska studier i den östra delen av Kronobergs län (Klang 1980) är kunskapsläget kring bandparcellernas etablering och successiva framväxt i länet nästan obefintligt.

Frågan kring bandparcellernas funktion och datering aktualiserades under försommaren 2002 i samband med slutundersökningen av en medeltida bebyggelseenhet med fossil åkermark och järnproduktion (E4/2, RAÄ 75 i Markaryd socken, rapport under bearbetning). Den medeltida gården är belägen ca 2 km sydväst om nuvarande undersökningsområde (Fig. 1). I den föregående utredningen hade fornlämningen (RAÄ 75) beskrivits utifrån ett tiotal röjningsrösen och ett slaggarv, medan förundersökningen avslöjade att det även fanns en husgrund med ett medeltida fyndmaterial i området (Nylén 2002). I samband med slutundersökningen avbanades stora delar av området. Röjningsrösen visade sig då ansluta till ett system av bandparceller som inte anpassats till topografin, parcellerna löpte i stället tvärs över kullar och låglänta områden i tämligen raka linjer. Utan en omfattande avbaning hade inte de låga stensträngarna, flertalet röjningsrösen och det aktuella bandparcellsystemet framkommit.

BAKGRUND OCH SYFTE

Planer på en förändring av E4:an förbi Markaryd har diskuterats under många år och 1993 utförde Smålands museum en kulturhistorisk utredning (Hansson & Svensgård 1994) samtidigt som Riksantikvarieämbetet UV-Syd utförde den första översiktliga utredningen (Wallin 1993). 1996 genomfördes två utredningar, en etapp 2a av RAÄ UV-Syd och Smålands museum (Wallin

1996) och en etapp 2b av Arkeologikonsult AB (Johansson, Fredman & Hallgren 1996). I den första utredningen (2a) beskrivs område 7 utifrån förekomsten av enstaka odlingslämningar som hackerör och odlingslämningar av yngre karaktär, samt en terrasskant. Dessutom uppges området omfatta flera lämpliga boplatzlägen (Wallin 1996). Utredning etapp 2b inkluderade en utredningsgrävning med fyra handgrävda ytor (0,6-1 m²), tjugofyra små (8-10 m²) och ett större sökschakt (42 m²) som togs upp med maskin. Enligt beskrivningen handrensades en eventuell stensättning, två tjärdalar mättes in och dessutom påträffades ett flintavslag. Läser man dessutom den bilagda schaktbeskrivningen framkommer att man i schakt 117 (troligen felaktigt redovisad som 114 på schaktplanen) saknade indikation, men att man påträffade "... en stenpackning ca 5 i diam, den snittades och befanns bestå av lösa massor" (Johansson 1996). Med tanke på den fossila åkermarken i området kan det motsvara beskrivningen av ett röjningsröse.

För att kunna täcka in flera frågeställningar och jämförande resultat för hela E4 sträckan förbi Markaryd upprättade Smålands museum ett övergripande vetenskapligt program för de arkeologiska undersökningarna (Hansson, Persson & Åstrand 2002). Programmet omfattar tre delprojekt: 'Stenålderns landskap', 'Det agrara landskapet' och 'Utmarken som resurs'. Det aktuella objektet, område 7, bör i första hand kopplas till det agrara landskapet, men lokalen kan även belysas i ett utmarksperspektiv.

Fig. 3. Plan över undersökningsområdets schakt.

Syftet med förundersökningen kan kortfattat indelas i fyra punkter;

- Att fastställa om den påträffade flintan härstammade från en boplats i området.
- Att konstatera vad de stora groparna i området representerar.
- Att bedöma röjningsrösenas spridning och den fossila åkermarkens karaktär.
- Att avgöra om den redovisade eventuella stensättningen var en grav eller ett röjningsröse.

METOD OCH RESULTAT

Inledningsvis karterades alla synliga lämningar inom det aktuella vägområdet (E4 och lokalvägen). Därefter varvades sökschaktsgrävning med avbaning av sammanhängande ytor, profilsnittningar och handrensade ytor i förhållande till de olika frågeställningar. Sammanlagt banades ca 845 m² fördelat på 11 sökschakt och 4 sammanhängande ytor. Alla ytor rensades med fyllhammare och stora delar av de sammanhängande ytorna, samt vissa delar av sökschakten, rensades även med skärsliv. Med tanke på frågeställningarnas komplexitet och olika angreppssätt redovisas metoder och resultat utifrån tre delområden.

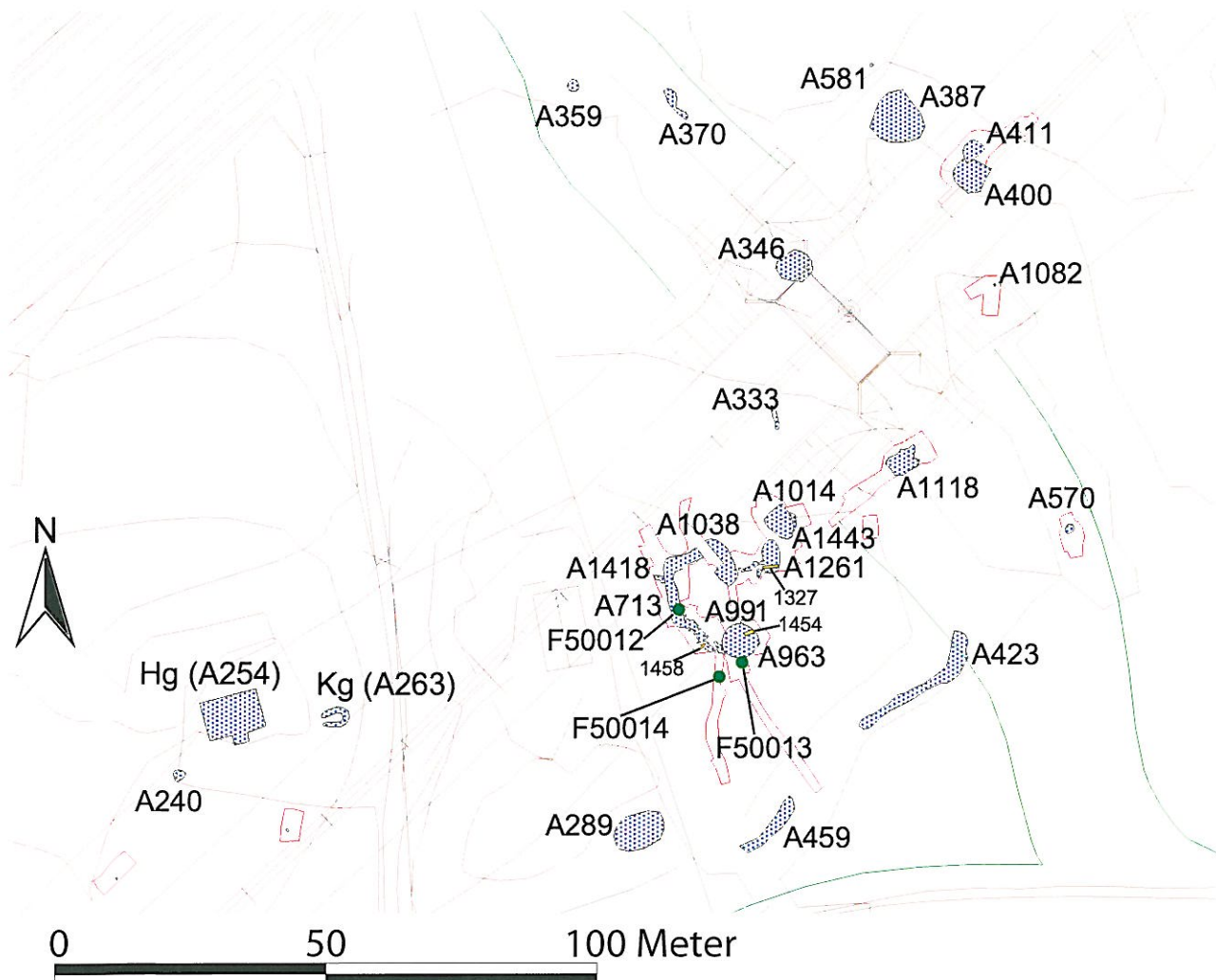

Fig. 4. Plan över undersökningsområdets anläggningar och fynd.

Boplatssökning i nordöst.

Sökandet efter en förhistorisk boplatz intill den tillvaratagna flintan gav inga resultat trots att flera sökschakt togs upp med maskin och avbanades i flera nivåer. Ett schakt (S 545) drogs ända ut i våtmarksområdet. Resterande schakt (S 541, 535, 527, 590 och 550) placerades i såväl krönläge som sluttningar i ett område med små och bitvis svagt markerade kullar. I detta område fanns det heller inga indikationer på odling. Det övre humusskiktet varierade i förhållande till områdets våtmarkskaraktär från 0,01 m i torr mark till 0,04 m i fuktiga områden.

Tjärdalar eller bebyggelse lämningar.

Två stora gropar i områdets centrala del hade registrerats som tjärdalar i den arkeologiska utredning etapp 2b (Johansson, Fredman & Hallgren 1996), men inför den nuvarande undersökningen hade lämningarnas karaktär som möjliga bebyggelse lämningar diskuterats. Det som talade emot tolkningen som tjärdalar var att formen avvek från områdets övriga tjärdalar där tjärrännorna helt dominerar. Det fanns dessutom en träskodd brunn intill den ena gropen (A 581, Fig 4), vilket snarare pekade mot lämningarnas karaktär som bebyggelse lämningar.

Den arkeologiska undersökningen av en av groparna (A 400) inleddes med en försiktig avbaning av halva anläggningen och dess nordvästra omgivning. På kanten intill gropen påträffades rikligt med sten (A 411) som rensades fram med hacka och skårslev. Varken äldre växthorisonter, anhopade kulturlager eller inre konstruktioner kunde lokaliseras i gropen, varvid lämningen snittades med hjälp av traktorgrävaren. Inte heller profilsnittet, nära anläggningens mitt, avslöjade några tecken på dolda golvlager, tjärbränningskonstruktioner eller påförda massor mer än stenanhopningen norr om gropen (A 411). Det fanns inte heller några anhopningar av kol i eller i anslutning till anläggningen, vilket tidigare undersökningar av tjärdalar har visat rikliga förekomster av (bl a RAÄ 75 och 243 inom nuvarande vägprojekt). Slutsatsen blir att båda groparna skapats i samband med täkter av sand och grus där stenarna har sorterats bort och lämnats kvar på kanten.

Fossil åkermark, eventuella stensättningar och andra konstruktioner.

Majoriteten av de registrerade lämningarna återfinns på, och i slänten av, en större sammanhängande höjdrygg i undersökningsområdets sydvästra del. Området begränsas i öster av en åkerterrass (A 379), ett röjningsröse (A 346) och en eventuell husgrund (A1118) samt i sydöst av två åkerterrasser (A 423 och 459). Någon kartering utfördes inte utanför vägområdet varvid ytterligare lämningar kan finnas nordväst om exploateringsområde. Med erfarenheter från undersökningen av bandparceller vid den medeltida bebyggelseenheten RAÄ 75, var det viktigt att försöka klarlägga om det fanns fasta strukturer och eventuella bandparceller även inom detta område. Därför koncentrerades denna del av undersökningen till den fossila åkermarkens kärnområde och den eventuella stensättningen (A 963).

Förutom fyra röjningsrösen (A 240, 346, 359 och 570) registrerades åtta stensträngar, med eller utan åkerterrasser (A 333, 370, 423, 459, 713, 991, 1038 och 1443), varav två helt eller delvis återfinns i en slänt utanför undersökningsområdet. För att kunna bekräfta eller avfärda förekomsten av bandparceller och eventuella gravar, frilades delar av området intill den osäkra stensättningen (A 963) med hjälp av en traktorgrävare. Nästan omgående påträffades en låg småstenpackning i form av en slingrande stensträng (A 713). Stensträngen hade ojämna kanter och varierade mellan 1,5-2 m i bredd och 0,1-0,2 m i höjd. Den västra delen av stensträngen avvek något i sin utformning med en rak ytterkant som anslöt till en mjukt formad svacka (intill 2 m bred och 0,07 m djup).

Den flacka stensträngen kunde inte urskiljas utan avbaning, trots ett tämligen tunt vegetationsskikt. Utifrån de i schakten synliga delarna av stensträngen kan den beskrivas som närmast rund eller möjligen kvadratisk (Fig. 4). Ett profilsnitt med maskin togs upp över några stenar som låg i en tolkad förlängning av stensträngen. Snittet visade att stenarna snarare kunde uppfattas som ett flackt röjningsröse eller en eventuell stensättning, den redovisas dock som stensträng i anläggningslistan (A 1038). Försiktiga, ytliga avbaningar utanför stensträngen visade närmast stenfria ytor, medan området innanför präglas av en intensiv aktivitet och rikligt med stenkonstruktioner.

En stenkonstruktion (A 1118) i slänten nordöst om stensträngen (A 1118) tolkades ursprungligen som ett röjningsröse eller en del av en stensträng. För att kunna fastställa detta schaktades och handrensades stora delar av anläggningen. Rensningen visade att den centrala delen motsvarade en tämligen plan och stenlagd yta som begränsades av två stensatta kanter med antydning till ett hörn i den nordvästra delen. Trots ett i övrigt utspritt stenmaterial tyder begränsningen av en närmast plan yta på att lämningen skulle kunna motsvara en husgrund.

Tre ytor valdes ut för handgrävning, profilsnitt och provtagning. Den första ytan handgrävdes (1458) genom halva stensträngen (A 713) i dess västra del. Snittet valdes utifrån ett närmast runt stenfritt område som kunde tolkas som ett stolphål. Profilsnittet avslöjade dock ingen nedgrävning eller stolprest, varvid stolphålet kunde avfärdas och uteslutas från anläggningslistan. Stensträngen visade sig bestå av ett till två lager av 0,02-0,2 m stora stenar. Grävningen avslutades efter dokumentation och provtagning.

En annan handgrävd yta omfattade den nordöstra kanten av den osäkra stensättningen (A 963). Lämningen visade sig bestå av ett till två varv av 0,1-0,3 m stora stenar och relationen mellan den relativt stora ytan (10 m i diameter), tätheten i stenmaterialet, samt den flacka profilen (intill 0,3 m hög) talar mer för en tolkning som stensättning än ett röjningsröse. I undersökningsplanen anges att grävningen ska avbrytas om lämningen bedöms motsvara en grav. Erhållna resultat, och med erfarenheter från liknande problem i andra områden med fossil åkermark (Svanberg 2000), avslutades grävningen efter detta begränsade ingrepp. Om förundersökning fortgått till dess att brända ben eller fynd påträffades hade ingreppet blivit större och menligt påverkat förutsättningarna för en slutundersökning.

Den tredje handgrävda ytan omfattade ett stensatt område mellan två eventuella stensättningar (A 963 och 1014). Rensning och profilsnitt visade att enstaka stenar hade placerats på högkant medan andra markerade mer eller mindre begränsade stenpackningar. De stenlagda ytorna överlagrades av ett sammanpressat grått, siltigt lager som bedömdes vara ett kulturlager. Stenläggningen i kombination med ett tunt kulturlager kan eventuellt motsvara en golvyta till någon form av aktivitet, möjligen uthus och/eller djurfällor.

För att kunna begränsa olika enheter och förstå hur man har använt området innanför stensträngen skulle hela ytan behöva friläggas och stora delar handrensas. Först därefter skulle eventuella stensättningar och andra konstruktionselement med någorlunda säkerhet kunna fastställas. En sådan insats bedömdes inte motsvara intentionen med en förundersökning.

Anläggningar och fynd.

Sammanlagt registrerades tjugonio anläggningar varav sju har bedömts vara sentida, tre har ersatts med nya begränsningar och anläggningsnummer och två har utgått (bilaga anläggningslista). Resterande anläggningar fördelar sig på tolv agrara lämningar, två eventuella

stensättningar, en möjlig husgrund, en nedgrävning och en stenpackning (Tab. 1). Samtliga äldre lämningar återfinns inom eller sydväst om den planerade lokalvägen. Området innanför stensträngen (A 713) bedömdes vara ett intensivt utnyttjat område med eventuella gravar och andra konstruktioner, medan området utanför densamma främst omfattar fossil åkermark med såväl röjningsrösen som stensträngar och terrasser. En annan tendens mellan lämningarna från den fossila åkermarken och övriga anläggningar består av olikheter i stenmaterialets sammansättning. Majoriteten av stensträngarna omfattar främst mindre stenar (0,05-0,15 m) medan eventuellastensättningar och andra konstruktioner huvudsakligen består av större stenar (0,1-0,5 m, se även bilaga anläggningslista).

Antal	Anl-Typ	Anl-Nr
1	Husgrund?	118
1	Nedgrävning	1082
4	Röjningsröse	240, 346, 359, 570
1	Stenpackning	1261
8	Stensträng	333, 370, 423, 459, 713, 991, 1038, 1443
2	Stensättning?	963, 1014
17	Totalt	

Antal	Sentida - Utgår	Anl-Nr
1	Brunn	581
2	Ersatt	302, 315
1	Husgrund	254
1	Källare	263
1	Stenanhopning	411
1	Störning	1418
3	Täkt	289, 387, 400
3	Utgår	207, 230, 1346
13	Totalt	

Tab. 1. Sammanställning av antalet registrerade anläggningar (se även bilaga anläggningslista)

Trots en troligen intensiv aktivitet under äldre tider och inslaget av sentida ingrepp omfattar fyndmaterialet endast tre föremål, ett oidentifierat brons eller mässingsföremål (F 50012), en skärva flintgods (F 50013) och en skärva yngre rödgods (F 50014). Samtliga fynd från undersökningen påträffades ytligt och saknar därmed relevans för lämningarnas tolkning och datering, men de kan alla dateras till efterreformatorisk tid. Ett förbehåll bör nämnas för brons-/mässings- föremålet som saknar tolkning på grund av bristen av referensmaterial. Litteratursökning och förfrågan till ett stort antal kollegor har inte gett några fruktbara resultat. Bristen på fynd tyder även på att det inte har funnits någon fast bosättning på platsen.

Id	Sakord	Material	Anmärkning	Relation
F 50012	Föremål	Brons/mässing	Odefinierat	A 713
F 50013	Kärl	Flintgods	Vit färg	S 598
F 50014	Fat	Rödgods	Invändig glasyr	S 598

Tab. 2. Fyndlista

VEDART OCH C¹⁴.

Provtagning i fossil åkermark och sammanpressade kulturlager innebär ofta att det kan vara svårt att få fram material för olika analyser. I det här fallet visade det sig att nästan hälften av de insamlade proverna inte omfattade tillräckligt mycket organiskt material för en datering. På grund av den höga arbetsbelastningen vid VEDLAB sändes sex prover för vedartsbestämning till Ulf Strucke vid Riksantikvarieämbetet UV-Mitt (bilaga vedartsbestämning). Vedartsanalysen visade att det har funnits såväl tall som lövträd (ek, hassel och björk), buskar och bärris i området. Analysen avslöjar därmed en biologisk mångfald som skiljer sig från dagens granskogsdominerande landskap.

Även vid Ångströmlaboratoriet i Uppsala var arbetsbelastningen hög och för att kunna korta ner väntetiden prioriterades två prover. Resterande fyra prover kommer att hanteras i vanlig turordning. De daterades proverna togs under stenar i botten av respektive anläggning och dateringen bör därmed representera respektive anläggnings ante post quem. Stensättningens (A 963) datering visar att den har anlagts under vikingatid (780-1030 AD, Ua-20750) medan stensträngen (A 713), vid profilsnittet placering, bör vara yngre med en etablering under medeltid (1300-1450 AD, Ua-20749). En skillnad på ca 400 år i datering tyder på två åtskilda faser. Genom att koppla dateringarna till skillnaden i stenmaterialets storlek, skulle stensträngarnas mindre stenstorlek kunna tolkas som ett resultat av att området redan tidigare hade rensats på större stenar. Eller att skillnaden i röjningsstenen kan spegla olika typer av odling.

Analys Nr	Prov Nr	Anläggning	$\delta^{13}\text{C} \text{ ‰ PDB}$	^{14}C ålder BP	1 σ (68.2%)	2 σ (95.4%)
Ua-20749	PK 50007	A 713	-27,3	525 ± 45	1330AD (9.6%) 1350AD	1300AD (27.7%) 1370AD
					1390AD (58.6%) 1440AD	1380AD (67.7%) 1450AD
Ua-20750	PK 50011 (B)	A 963	-25,9	1 095 ± 45	890AD (68.2%) 1000AD	780AD (1.0%) 790AD
						820AD (1.4%) 850AD
						860AD (93.0%) 1030AD

Tab. 3. ^{14}C -dateringar.

SAMMANFATTANDE RESULTAT

Sammanlagt banades ca 845 m² och sjutton anläggningar, i och utanför de schaktade ytorna, har bedömts vara av intresse för undersökningsresultatet. Dessa fördelar sig på tolv agrara lämningar, två eventuella stensättningar, en möjlig husgrund, en stenpackning/eventuell golvyta och en nedgrävning. Fyndmaterialet var mycket blygsamt. Föremålen påträffades ytligt och kan inte användas för tolkning av aktivitet eller datering. Bristen på fynd tyder även på att det inte har funnits någon bosättning på platsen. Två C¹⁴ analyser är hittills färdiga. Den ena var från en eventuell stensättning vilken gav en datering till yngre järnålder. Den andra var ett kolprov taget under en stenträng vilket gav en datering till medeltid.

I stort sett kunde de inledande frågeställningarna besvaras inom ramen för den genomförda förundersökningen, men som så ofta återstår en del frågor medan nya har tillkommit.

- Den tillvaratagna flintan kunde inte knytas till några boplatslämningar trots sex sökschakt i anslutning till fyndplatsen (RAÄ 67).
- De två stora groparna kunde avfärdas som täktgropar (A 387 och 400).
- Utbredningen av den fossila åkermarken kunde begränsas till ett höjdparti inom och sydväst om den planerade lokalvägen. Röjningrösen, stensträngar/åkerterrasser och stenröjda ytor bekräftar förekomsten av odling.
- En stensträng visade sig däremot ge en mer komplex bild av området. I stället för en delvis förväntad situation med bandparceller visade sig stensträngen (A 713) markera begränsningen för såväl den fossila åkermarken som en aktivitetsyta med stenlagda partier, kulturlager och eventuella stensättningar.
- Den eventuella stensättningen (A 963) bedömdes utifrån en begränsad undersökning fortfarande kunna vara en förhistorisk grav. Bedömningen utgick från storlek, höjd, profil, stenmaterial och datering, men utan en tydlig gravgömma kan frågan inte besvaras. En osäkerhet om hur anläggningen ska bedömas kvarstår.

KUNSKAPSPOTENTIAL.

Förundersökningen visade att den fossila åkermarken var mer omfattande än vad som tidigare antagits. Även om odlingsområdet är litet ger det ett strukturerat intryck med ett odlat höjdparti vars sidor begränsas av stensträngar och terrasskanter. Storleksmässigt är det jämförbart med flera av de mindre röjningsröseområden som förundersökts i samband med omläggningar av småvägar i anslutning till E4:an i Traryds socken (Nylén i tryck). Dessa saknar dock sådana strukturer som stensträngar terrasskanter och stenpackningar. På dessa lokaler finns inte heller några anläggningar som skulle kunna tolkas som gravar. Den fossila åkermarken i område 7 påminner därför mer om odlingslämningarna vid RAÄ 75 som hade tydliga inre strukturer. Det är dock värt att notera att dessa inte gick att urskilja förrän vid slutundersökningens ytavbaning. Odlingslämningarna vid RAÄ 75 gav visserligen inte ett helt enhetligt intryck men den skillnad mellan olika typer av stenmaterial som finns i område 7 förekom inte.

Den fossila åkermarken i område 7 avviker alltså från de övriga undersökta lokalerna. Detta skulle kunna bero på att den utgör ett exempel på en annorlunda odlingsform eller att närvaron av lämningar från flera faser försvårar tolkningen. Dateringarna från vikingatid respektive medeltid tyder på att det funnits två faser i användandet av platsen. En lång kontinuerlig odling på platsen förefaller dock mindre trolig eftersom detta ofta brukar ha resulterat i en omsorgsfull stenröjning och därigenom tydligare odlingslämningar. Vare sig odlingslämningarna i område 7 representerar en sammanhållen fas av medeltida odling eller ett utnyttjande under både yngre järnålder och medeltid är detta av stort intresse för förståelsen av den agrara utvecklingen inom Markarydsområdet. Om de svårbedömda lämningarna som utgörs av stenpackningar, aktivitetsytor och eventuella husgrunder skulle visa sig vara en del av odlingsstrukturen finns stora möjligheter att få en innehållsrik bild av det agrara förhållandet under medeltid eller under perioden yngre järnålder/medeltid. En förutsättning för att kunna studera detta vid en slutundersökning är dock att undersökningen omfattar en avbaning av större sammanhängande ytor. Då finns samma möjligheter som vid undersökningen av RAÄ 75 till att överblicka och förstå odlingsmarkens strukturer.

Den vikingatida dateringen från en av de eventuella stensättningarna är intressant både utifrån att anläggningen kan utgöra en grav och utifrån att den är en av de förhållandevis få dateringarna från järnålder i Markarydsområdet. Övriga järnåldersdateringar kommer främst från de mindre röjningsröseområdena i Traryds socken. En järnåldersdatering av kol från slagg finns även från RAÄ 69 strax söder om Markaryds samhälle (Larsson & Persson 2003b). Även en datering från ett lager med kol från den närbelägna RAÄ 68 gav en järnåldersdatering (Larsson & Persson 2003a) medan en härd från RAÄ 75 kunde dateras till romersk järnålder. Även om dateringarna är förhållandevis få visar de att en någon form av järnåldersbebyggelse har funnits i Markarydsområdet. Detta trots den nästan totala frånvaron av gravar i Markaryds kommun. Resultatet av förundersökningen visar att möjliga stensättningar, stenpackningar och stenlagda ytor som ligger innanför stensträngen (A 713) kan innehålla flera gravar eller andra konstruktioner från förhistorisk tid. Som tidigare nämnts gick det inte att inom ramen för förundersökningen säkert fastställa om den anläggning som misstänktes vara en grav var detta eller inte. Flera faktorer visar dock en klar skillnad mellan denna anläggning och de mer tydliga av områdets röjningsrösen. Om de aktuella anläggningarna i områdets mitt skulle utgöra ett yngre järnåldersgravfält skulle detta vara av mycket stort arkeologiskt intresse. Särskilt med bakgrund av de nämnda frågorna omkring förhållandet mellan bygd och gravar under järnålder.

Då det gäller förhållandet mellan å ena sidan de möjliga stensättningarna och övriga svårbedömda konstruktioner och å andra sidan de tydliga odlingslämningarna är flera tolkningar möjliga. Tre förslag till tolkning kan se ut enligt följande:

- Ett gravfält anläggs på höjdpartiet under vikingatid. Under medeltid odlas området upp och de äldre gravarna bibehålls delvis men vissa anläggningar röjs bort eller förändras.
- En uppodling av området sker under vikingatid och röjningsrösen med större stenmaterial läggs upp i områdets mittdel. Under en senare del av medeltiden sker på nytt en uppodling av området dock med en annan jordbruksteknik som ger upphov till röjningsrösen och stensträngar med ett mindre stenmaterial.
- Området har under vikingatid varit extensivt utnyttjat för bete men odlas upp under medeltid. Inom området finns boskapsfällor och aktivitetsytor knutna till jordbruket.

Även andra typer av tolkningar är möjliga. Man bör dock vara medveten om att resonemangen kronologiskt bygger på enbart två dateringar.

Sammanfattningsvis kan sägas att områdets lämningar har en stor potential då det gäller ökad kunskap om odlingsutvecklingen i Markarydsområdet. Att resultatet kommer att kunna jämföras med resultaten från undersökningar av lokaler med olika typer av agrara lämningar i Markarydsområdet skapar goda förutsättningar att sätta in resultaten i ett övergripande sammanhang. Även att det kan finnas en möjlighet att undersöka gravar, i en gravlös trakt, är givetvis en viktig faktor i bedömningen av området. Den kvarvarande osäkerheten om de gravlika anläggningarna gör dock att det är lämpligt att man vid en slutundersökning i första hand lägger tonvikten på den fossila åkermarken. Några av de eventuella stensättningarna bör undersökas som om de vore gravar. Bara då kan man slutgiltigt besvara frågan om de utgör gravar eller inte. Om det då skulle visa sig att det rör sig om järnåldersgravar bör befintliga resurser flyttas över från undersökningen av den fossila åkermarken till denna del av undersökningen. Utförandet av en slutundersökning bör lämpligen vara inriktad på den fossila åkermarken men vara så flexibelt utformad att man kan genomföra en eventuell omprioritering.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens Dnr: 220-4192-01
Smålands museums Dnr: 110-158/02
Landskap: Småland
Län: Kronoberg
Kommun: Markaryd
Socken: Markaryd
RAÄ nr: 65, 66 och 67
Fastighet: Brånhult 1:5
Topografisk karta: 4D SV Markaryd
Ekonomisk karta: 4D1c, Hulabäck
Koordinatsystem: Rikets nät, 6310,1442
Inmätning: RT 90, 2,5 gon V. Höjd RH 70, ingen reduktion.
Undersökningstyp: Förundersökning
Orsak till undersökningen: Vägbyggnation
Fornlämningstyp: Fyndplats, tjärdalar, stensättning?, fossil åker
Uppdragsgivare: Vägverket, Region Sydöst
Ansvarig instituion: Småland museum
Underkonsulter:
Vedartsanalyser; Ulf Strucke RAÄ UV-Mitt
C¹⁴ datering; Ångströmlaboratoriet Uppsala Universitet
Fältarbetsperiod: 15/10-6/11 2002
Personal: Susanne Pettersson, Magnus von der Luft, Jessika Wennerlund från Smålands Museum, samt Inge Svensson från Inge Svenssons maskinstation.

REFERENSER

- Hansson, Martin & Svensgård, Johan. 1994. *Kulturmiljöutredning Väg E4 och väg 117, Markaryds och Traryds socknar, Kronobergs län*. Smålands museum rapport.
- Hansson, Martin, Persson, Carl & Åstrand, Johan. 2002. *Vetenskapligt program för arkeologiska undersökningar i samband med ombyggnaden av väg E4 och väg 117 förbi Markaryd, delen Strömsnäsbruk – länsgränsen, Markaryds kommun. Etapp I. Preliminär version 2002-03-27*. Smålands museum.
- Johansson, Cecilia, Fredman, Per-Olof & Hallgren, Anna-Lena. 1996. *Arkeologisk utredning 2b E4 förbi Markaryd och väg 117, delen Åmot-Fjärholma, Markaryds sn, Småland*. Arkeologikonsult utredningsrapport 1996:9.
- Klang, Lennart. 1980. Sävsjö och Granhult i Uppvidinge härad – exempel på fossila kulturlandskap. *Kronobergsboken 1979-80*.
- Larsson Ann-Charlotte & Persson Carl 2003a. *Arkeologisk förundersökning RAÄ 68. Markaryd 9:1 Kronobergs län*. Smålands museum rapport 2003:6.
- Larsson Ann-Charlotte & Persson Carl 2003b. *Arkeologisk förundersökning RAÄ 69. Markaryd 6:1 Kronobergs län*. Smålands museum rapport 2003:7.
- Nylén, Alexandra. 2002. Angående förundersökning inom fornlämning RAÄ 75, Berg 1:3, Markaryds socken och kommun, Kronobergs län. Preliminära resultat. Smålands museum. Yttrande 2002-02-14.
- Svanberg, Fredrik. 2000. Gravar i röjningsröseområden – De förmodade gravarna inom Hamneda RAÄ 77 och problematiken kring röjningsröseområden och gravar i södra Sverige. I: Lagerås, P. (red) *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland. Tio artiklar från Hamnedaprojektet. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar Skrifter No 34*. Lund.
- Wallin, Lasse. 1993. *E4 och "Volvoleden"*. *Arkeologisk utredning*. Riksantikvarieämbetet UV-Syd.
- Wallin, Lasse. 1996. *Arkeologisk utredning 2a. Småland, väg E4 delen förbi Markaryd, väg 117 delen Åmot – Fjärholma, Markaryds socken, Markaryds kommun 1995 – 1996. Rapport 1996:1*. Riksantikvarieämbetet, Byrån för arkeologiska undersökningar UV-Syd.

BILAGA 1

Anläggningslista

Id	Anläggning	Kommentar	Fyllningsmaterial	Bredd (m)	Djup (m)	Höjd (m)
207	Utgår					
230	Utgår					
240	Röjningsröse		01-0,3 m stora stenar			0,2
254	Husgrund	Sentida.	0,3-0,5 m stora stenar			0,3
263	Källare	Sentida.	sentida	2	0,4	0,1-0,7
289	Täkt	Sentida.	sentida		1	
302	Utgår					
315	Utgår	Ersatt av 1014.				
333	Stensträng		0,1-0,2 m stora stenar			0,15
346	Röjningsröse	Inkluderara även sprängsten.	0,2-0,5 m stora stenar			0,4
359	Röjningsröse		0,1-0,4 m stora stenar			0,1-0,2
370	Stensträng	Mestadels övertorvad.	0,05-0,3 m stora stenar			0,2
387	Täkt	Uppkastad sten i öster.	sentida		0,2	
400	Täkt	Uppkastad sten.	sentida		1,5	
411	Stenanhopning	Sentida. Rest efter täkt.	0,1-0,4 m stora stenar		0,2	
423	Stensträng	Övertorvad, välvd form	0,1-0,2 m stora stenar	2		0,3
459	Stensträng	Ingår ev i A 423	0,1-0,2 m stora stenar			0,4-0,5
570	Röjningsröse					
581	Brunn	Sentida. Träskodd.	sentida			
713	Stensträng	Del av kulturlager?	0,02-0,2 m stora stenar	2		
963	Stensättning?		0,01-0,3 m stora stenar			
991	Stensträng					
1014	Stensättning?	Fd. A 315.	0,2-0,3 m stora stenar			0,1-0,3
1038	Stensträng					
1082	Nedgrävning					
1118	Husgrund?					
1261	Stenpackning	Kulturlager / golvyta?	0,02-0,4 m stora stenar			
1346	Utgår					
1418	Störning	Sentida.				
1443	Stensträng		0,1-0,3 m stora stenar	0,9		

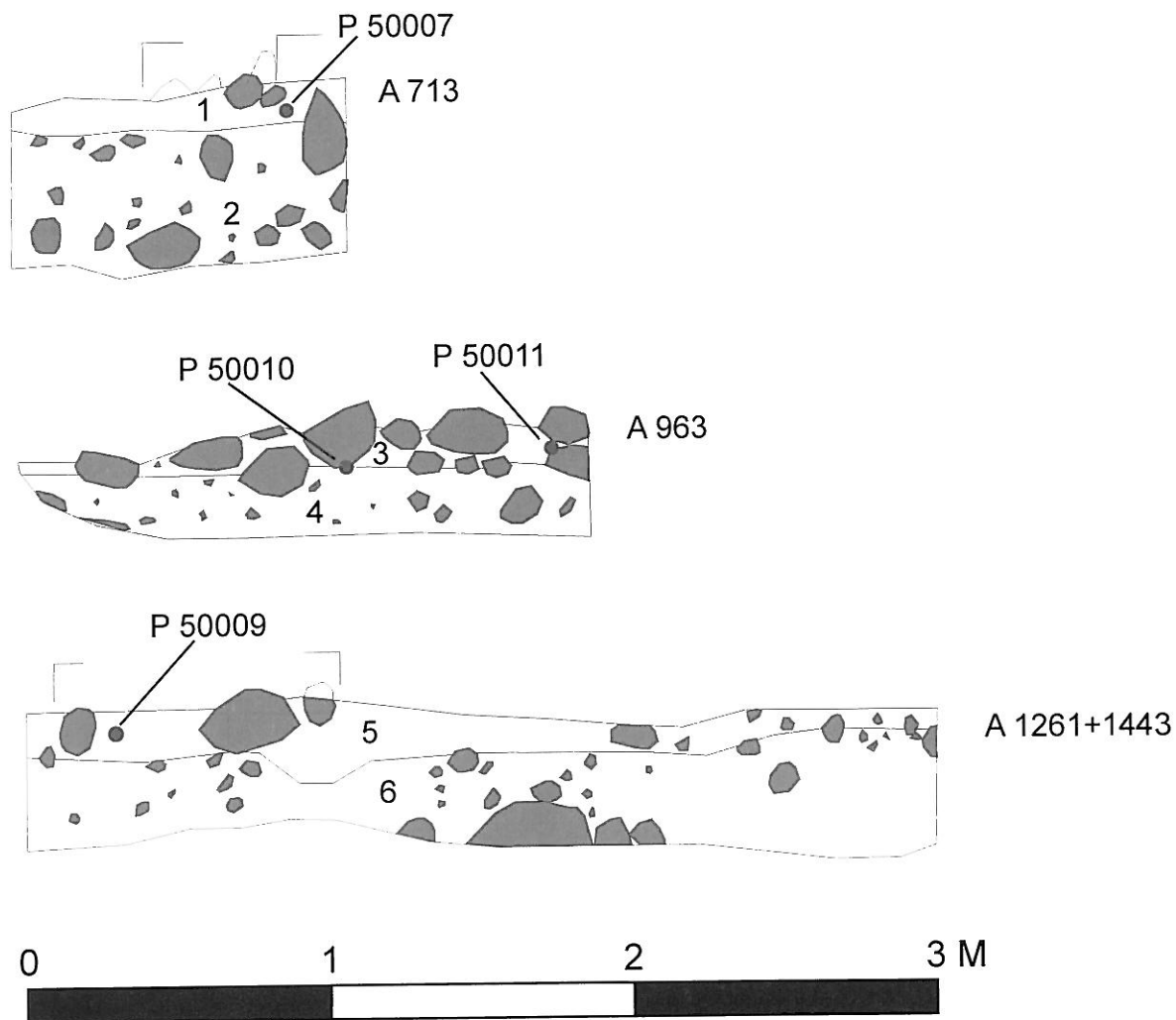
BILAGA 2

Schaktbeskrivning

Schaktbeskrivning E4-7			
Id S	Mått	Riktning	Yta m2
200	5,96x3,67	N-S	20,91
220	8,49x3,37	NÖ-SV	27,35
500	23,88x1,0-7,33	NÖ-SV	93,54
527	9,35x2,51	NV-SÖ	20,24
535	3,93x3,0	N-S	10,36
541	4,05x2,0-2,51	NV-SÖ	9,05
545	6,09x2,07	NNV-SSÖ	11,48
550	7,45x1,83-2,46	NV-SÖ	13,63
555	8,13x4,36	NV-SÖ	28,08
590	7,64x3,12	Ö-V	22,05
598	mycket oregelbundet, spretigt	alla	438,32
674	4,43x3,07	NV-SÖ	21,84
707	4,40x2,93	N-S	12,23
1073	6,62-7,45x2,55-3,03	N-S-N-SV	30,44
1094	23,78x5,88	NÖ-SV	85,95
Totalt			845,45

BILAGA 3

Profilteckningar

- 1 Svart till svartgrå siltig morän med inslag av organiskt material (k-lager?)
- 2 Gråflammig siltig morän, rikligt med grus och sten.
Övre delen med rikliga växtfärgningar, steril mot botten
- 3 Mörkbrun till mörkgrå siltig sand. I överkant relativt stort inslag av humöst material
- 4 Rödgul siltig sand, rikligt inslag av mindre- och enstaka större stenar.
- 5 Gråsvart siltig morän med inslag av lera (k-lager golvyta?)
- 6 Skiftande gråbrun, ljusgrå till rödbrun siltig morän

- Prov
- Sten

BILAGA 4

Vedartsanalys

Analysprotokoll

Landskap: Smaland **Socken:** Markaryd
Fastighet: **RAÄ nr:** 66
Kategori:

Analyserna av träkolet utfördes med mikroskop vid 200 respektive 500 X förstoring. De analyserade fragmenten bröts isär och studerades i tvär-, radial- och tangentialsnitt. Underlag för bestämning utgjordes av referenssamling samt nedan angiven referenslitteratur.

Prov 1 i terrassen A423 avviker från övriga prover i anläggningen. Prov 1 kan avspegla en röjningshorisont. Bäriset dominerar vilket är ett resultat av provtagningen. I detta prov noterades också ett björkfragment. Björk saknas helt i övriga prover från denna anläggning. I prov 1 påträffades ingen tall vilken utgör ett stort inslag i övriga prover från terrassen. I Prov 3 framkom ett litet fragment av hasselskal. Detta var dock för litet för att kunna dateras.

Ek noterades endast i stensättningen, vilket placerar denna i en kategori för sig själv.

Anläggningstyp	Tall	Björk	Ek	Vaccinium sp	Lövträd	Växtdelar (träd och buskar)
Terrasskant	14	1		15	2	3
Stenpackning	1	4				
Stensättning		6	11			
Stensträng		6			9	

Referenser:

- Greguss, P.* 1945. Bestimmung der Mitteleuropäischen Laubhölzter und Sträucher auf xylotomischer Grundlage. Naturwissenschaftliche Monografien I. Budapest.
Hather, J. G. 2000 The Identification of the Northern European Woods. Dorchester
Mark, E. 1966. Vedanatomi. Oslo.
Schweingruber, F. H. 1990. Anatomie europäischer Hölzer. Stuttgart.
Schweingruber, F. H. 1978. Mikroskopische Holzanatomie. Zürich.

AnalysId: 3551

Anläggning: A423

Terrasskant **Provnr:** PK 50001/ Prov 1

Vikt: 0,1

Analyserad vikt: 0,1

Fragment: 16

Analyserat antal: 16

Art: Björk

Antal: 1

Material: Träkol

Kommentar:

Art: Vaccinium sp

Antal: 15

Material: Träkol

Kommentar:

AnalysId: 3553

Anläggning: A423

Vikt: 0,1

Fragment: 12

Art: Tall

Material: Tråkol

Kommentar:

Art: Växtdelar (träd/buskar)

Material: Förkolnat

Kommentar: Kottefjäll av tall

Art: Växtdelar (träd/buskar)

Material: Förkolnat

Kommentar: Skalfragment av hassel

AnalysId: 3552

Anläggning: A423

Vikt: 0,1

Fragment: 7

Art: Tall

Material: Tråkol

Kommentar:

Art: Lövträd

Material: Förkolnat

Kommentar:

Art: Växtdelar (träd/buskar)

Material: Förkolnat

Kommentar: Kottefjäll av tall

AnalysId: 3556

Anläggning: A713

Vikt: 0,2

Fragment: 15

Art: Björk

Material: Tråkol

Kommentar:

Art: Lövträd

Material: Trä

Kommentar: Oförkolnade rotfragment.

Terrasskant **Provnr:** PK50003/ Prov 3

Analyserad vikt: 0,1

Analyserat antal: 12

Antal: 10

Antal: 1

Antal: 1

Terrasskant **Provnr:** PK50004/ Prov 4

Analyserad vikt: 0,1

Analyserat antal: 7

Antal: 4

Antal: 2

Antal: 1

Stensträng **Provnr:** PK50007/ Prov 1

Analyserad vikt: 0,2

Analyserat antal: 15

Antal: 6

Antal: 9

AnalysId: 3555

Anläggning: A963

Vikt: 0,2

Fragment: 17

Art: Björk

Material: Träkol

Kommentar:

Art: Ek

Material: Träkol

Kommentar:

AnalysId: 3554

Anläggning: A1443

Vikt: 0,1

Fragment: 5

Art: Täll

Material: Träkol

Kommentar:

Art: Björk

Material: Träkol

Kommentar:

Stensättning? Provnr: PK 50011/ Prov 2

Analyserad vikt: 0,2

Analyserat antal: 17

Antal: 6

Antal: 11

Stenpackning Provnr: PK50009/ Prov 1

Analyserad vikt: 0,1

Analyserat antal: 5

Antal: 1

Antal: 4